

İZMİR DEMOKRASİ ÜNİVERSİTESİ
II. ULUSLARARASI SOSYAL
BİLİMLERDE KRİTİK
TARTIŞMALAR KONGRESİ
TAM METİN BİLDİRİLER KİTABI

II. INTERNATIONAL
CONGRESS ON CRITICAL
DEBATES IN SOCIAL
SCIENCES
FULL PAPER PROCEEDINGS BOOK

3-5 EKİM 2019 ÇEŞME / İZMİR
ALTIN YUNUS RESORT & THERMAL HOTEL

iccdss.idu.edu.tr

II.ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLERDE KRİTİK TARTIŞMALAR KONGRESİ TAM METİN BİLDİRİLER KİTABI

Aralık, 2019

Editör
Prof. Dr. Bedriye TUNÇSİPER

II.Uluslararası Sosyal Bilimlerde Kritik Tartışmalar Kongresi Tam Metin Bildiriler Kitabı'nın içerisinde yer alan tüm metin, resim ve içeriklerin telif hakları Kongre Yayın Kurulu'na aittir. İçerikler hiçbir şekilde basılı veya elektronik bir ortamda izinsiz kullanılamaz, kopyalanamaz ve yayımlanamaz.

Aralık 2019

ISBN: 978-605-69933-4-3

Kapak ve Sayfa Tasarım: Gökhan DUMAN
Dizgi: İsmail Hakkı ÜNAL, Oğuzcan AKDEMİR

İÇİNDEKİLER

KURULLAR.....	iii
TAM METİN BİLDİRİLER.....	1

KURULLAR

KONGRE BAŞKANI

- Prof.Dr. Bedriye TUNÇSİPER (İzmir Demokrasi Üniversitesi)

DÜZENLEME KURULU

- Prof.Dr. Cevdet Alptekin KAYALI (İzmir Demokrasi Üniversitesi)
- Doç.Dr. Ferhat TOPBAŞ (İzmir Demokrasi Üniversitesi)
- Doç.Dr. Pınar AYTEKİN (İzmir Demokrasi Üniversitesi)
- Doç.Dr. Musa GÖK (İzmir Demokrasi Üniversitesi)
- Doç. Dr. Ferhan SAYIN (İzmir Demokrasi Üniversitesi)
- Dr. Öğretim Üyesi Gökhan DUMAN (İzmir Demokrasi Üniversitesi)
- Dr.Öğretim Üyesi Rükân Kutlu KORLU (İzmir Demokrasi Üniversitesi)
- Dr. Öğretim Üyesi Didem DOĞANYILMAZ DUMAN (İzmir Demokrasi Üniversitesi)
- Dr. Öğretim Üyesi Alev ÖZER TORGALÖZ (İzmir Demokrasi Üniversitesi)
- Dr.Öğretim Üyesi Dilek KARAMAN (İzmir Demokrasi Üniversitesi)

DAVETLİ KONUŞMACILAR

- Prof.Dr. İsmail Hakkı Mirici – Near East University / Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
- Prof. Dr. Elena Schmitt – Southern Connecticut State University / Amerika Birleşik Devletleri
- Prof.Dr. Fabrizio Flavio Baldassare – Università degli Studi di Bari Aldo Moro / İtalya
- Assoc.Prof. Florina Oana Virlanuta – Universitatea Dunarea Jos Galati / Romanya
- Assoc.Prof. Yasin Rofcanin – University of Bath / Birleşik Krallık

BİLİM KURULU

- Prof. Dr. Dorota JELONEK
- Prof. Dr. Javier BALSÀ
- Prof. Dr. Luciano GRASSI
- Prof.Dr. Zeynel DİNLER
- Prof.Dr. Haldun SOYDAL
- Prof. Dr. Ahmet İNCEKARA

- Prof. Dr. Joan Maria THOMAS
- Prof. Dr. Mohamed KERROU
- Prof. Dr. Kjell YNGVE TÖRNBLOOM
- Prof. Dr. Hasan KAZDAĞLI
- Prof.Dr. Cevat GERNİ
- Prod.Dr. Kerem KARABULUT
- Prof. Dr. Ahmet AY
- Prof. Dr. Recep KÖK
- Prof. Dr. Serap PALAZ
- Prof. Dr. Sevinç KÖSE
- Prof. Dr. Tülin CANBAY
- Prof. Dr. Hüseyin AKAY
- Prof. Dr. Mustafa Erkan ÜYÜMEZ
- Prof. Dr. Asıf YOLDAŞ
- Prof. Dr. Pınar Süral ÖZER
- Prof. Dr. Ruziye COP
- Prof. Dr. Işıl ÖZKAN
- Assoc. Prof. Emine FIRAT
- Assoc. Prof. Hakan HOTUNLUOĞLU
- Assoc. Prof. Dr. Florina Oana VIRLANUTA
- Dr. Stephan L. ROBERTS
- Ales GACNIK
- Prof. Dr. Sedat MURAT
- Prof. Dr. Cemil ERTUĞRUL
- Prof. Dr. Ahmet ŞAHİNÖZ
- Prof. Dr. Ercan UYGUR
- Prof. Dr. Zeynep KARAÇOR
- Prof. Dr. Ömer Selçuk EMSEN
- Prof.Dr. Bülent AÇMA
- Prof. Dr. Ali Kemal GÜRBÜZ
- Prof. Dr. Osman AYDOĞUŞ
- Prof. Dr. Semra ÖNCÜ
- Prof. Dr. Doğan UYSAL
- Prof. Dr. C. Coşkun KÜÇÜKÖZMEN
- Prof. Dr. Özhan ÇETİNKAYA
- Prof. Dr. Yaşar ONAY
- Prof. Dr. Julide KESKEN
- Prof. Dr. Ayşe ŞAHİN
- Prof. Dr. Tarkan ÇAVUŞOĞLU
- Assoc. Prof. Özge KARAEĞE
- Assoc. Prof. Gül AKTAŞ
- Assoc. Prof. Brigita STANIKUNIENE
- Assoc. Prof. Natiq QURBANOV
- Dr. Ramona LİLE

TAM METİN BİLDİRİLER

ALTERNATİF BİR KÜLTÜR ROTASI OLARAK BATI ANADOLU KIYILARINDA CENEVİZ İZLERİ

H. Sercan Sağlam¹

Sabriye Çelik Uğuz²

ÖZET

Küreselleşen dünyada turizm, gelişim göstererek değişmekte ve klasik/geleneksel turizm anlayışı yerini miras turizmine bırakmaktadır. Bugün turizm, miras yoluyla geçmişe, köklerine ve yaşanmışlığa yolculuğu desteklemektedir. Toplumların unutulmuş, göz ardı edilmiş kültürel mirası önemsenererek yeniden canlandırılmaktadır. Artık destinasyonlar için toplum ve mekanlara ait kültürel farklılıkların ortaya konulması ve paylaşılması gittikçe önem kazanmaktadır. Kültür değerlerinin bir turizm ürünü olarak sunulması ile turistler, mirası deneyimler. İlginç, değerli ve benzersiz deneyimler kazanılması, yerel mirasın çekiciliğini arttırmakla birlikte bölgenin sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan güçlenmesini sağlar. Bizans Dönemi'nde ticari sebeplerle Anadolu kıyılarında faaliyet gösteren Cenevizliler, denizci bir şehir devleti olup, önemli miras potansiyeline sahiptir. Bu çalışma, Batı Anadolu kıyılarında özerk ticari kolonileri kuran ve ticareti denetleyen Cenevizlilere ait kültürel mirasın turizm yoluyla ortaya konulmasını amaçlamaktadır. Enez (*Ainos*), Gökçeada (*Imbro*), İzmir (*Smyrna*), Çeşme (*Passaggio*), Kuşadası (*Scalanova*), Foça (*Foglia Vecchia*), Yenifoça (*Foglia Nuova*), Burhaniye-Ören (*Adramytteion*), Ayvalık-Büyük Maden Adası (*Sant'Anania*), Dikili-Corci Adası (*San Zorzo*), Çandarlı (*Stingan*), Geyikli (*Scorpiata*), Selçuk (*Altoluogo*) gibi kıyı yerleşmelerindeki Ceneviz izleri, alternatif bir kültür rotası kapsamında yaratılarak sunulacaktır. Kültür rotası çerçevesinde geliştirilecek olan Ceneviz temalı yerleşimler, hem tek bir çatı altında toplanarak değerlendirilecek, hem de cazibe merkezi olması için öneriler geliştirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kültür Rotası, Cenevizliler, Batı Anadolu

¹Dr., Medipol Üniversitesi, Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, İstanbul, saglam.h.sercan@gmail.com

²Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Burhaniye Uygulamalı Bilimleri Y.O, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Bölümü, sabriyecelik@balikesir.edu.tr

REMAINS OF GENOESE IN WEST ANATOLIAN COAST AS AN ALTERNATIVE CULTURE ROUTE

ABSTRACT

In the globalizing world, tourism is changing by developing and understanding of the classical/traditional tourism leaves its place to heritage tourism. Today, tourism supports the journey to the past, roots and experience through heritage. The forgotten and ignored cultural heritage of the societies is revived with care. Nowadays, it is becoming more and more important for the destinations to reveal and share the cultural differences of communities and spaces. Tourists experience the heritage through presenting cultural values as a tourism product in the destinasyons. Gaining interesting, valuable and unique experiences increases the attractiveness of the local heritage and strengthens the region socially, culturally and economically. The Genoese, which had been operating on the Anatolian coast for commercial reasons during the Byzantine Period, are a maritime city-state and have significant heritage potential. This study aims to reveal through tourism the cultural heritage of Genoese that established autonomous commercial colonies on Western Anatolian coasts and controlled trade. Genoese traces in coastal settlements such as Enez (*Ainos*), Gökçeada (*Imbro*), İzmir (*Smyrna*), Çeşme (*Passaggio*), Kuşadası (*Scalanova*), Foça (*Foglia Vecchia*), Yenifoça (*Foglia Nuova*), Burhaniye-Ören (*Adramytteion*), Ayvalık-Büyük Maden Adası (*Sant'Anania*), Dikili-Corci Adası (*San Zorzo*), Çandarlı (*Stingan*), Geyikli (*Scorpiata*), Selçuk (*Altoluogo*) will be created and presented within the scope of an alternative cultural route. The Genoese themed settlements, which will be developed within the framework of the cultural route, will be evaluated by gathering under a single roof, and will be developed the suggestions to be a center of attraction.

Keywords: Culture Route, Geneose, West Anatolian

1. GİRİŞ

Miras, bir toplumun kimliğini ortaya koyan tüm değerlerini kapsar. Kültür mirası, soyut ve somut unsurları ile birlikte ulusal miras olarak önceki nesillerden alınır. Bir kültürün, geleneksel üretim metotları, yaşam tarzı, gelenekler gibi soyut ve mimari, arkeolojik alanlar, el sanatları, giysiler ve yemekler gibi somut unsurları ait olduğu toplumun geçmiş ve şu an yaşayan nesillerinin özelliklerini anlatır (Macdonald ve Joliffe, 2003: 308). Kendini diğer toplumlardan ayıran, özel ve farklı olduğunu gösteren kültürel özellikler, miras yoluyla aktarılır ve turizm sayesinde yeniden canlandırılır. Farklılıkların vurgulanarak bir destinasyon kimliğinin ortaya konulması, hem turistlerin mekan ile bağ kurması, hem de yerel halkın kendisini tanıması sağlanır (Oakes, 1993: 48; Lanfant, 1995: 40; Ooi, 2003: 80). Bu süreçte, benzersiz olduğu düşünülen kültürel mirası oluşturan değerlerin rekabet halindeki destinasyonlar için önemi gittikçe artmaktadır.

Benzersizlik ve “diğerlerinden daha iyi” olduğu hissi turistler için çekicilik unsuru olduğu ve yerel halkın kimliğini güçlendirdiği için önemlidir. Miras, toplum için esas olarak turizm yoluyla anlaşılabilir hale gelir ve turistler ve yerel halk için kültür anlayışını güçlendirir. (McKercher ve Du Cros, 2002). Bir kültürel turizm ürünü olan kültür rotaları turistlerin ihtiyaçlarını anlayarak daha ayrıntılı deneyimler sunmaktadır. Bir hikaye anlatırlar, var olan değerleri canlandırırlar ve katılımcılarla ilgili deneyim kazanırlar, kalite ve otantikliğe odaklanırlar (McKercher, Ho ve Du Cros, 2004). Kültürel miras turizmi sayesinde yerel halk ve turistlerle birlikte yaşanan deneyimler, bölgenin sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan sürdürülebilir kalkınmasına büyük bir katkı sağlamaktadır.

Destinasyon yöneticileri; kültürel mirasın korunması ve değerinin ortaya konulması ve de sürdürülebilir bir kalkınma için kültür rotaları kapsamında çeşitli çalışmalar yapmaktadırlar. Bu kapsam içerisinde alternatif bir kültür rotası olarak Batı Anadolu kıyılarında izleri bulunan Cenevizlilere ait kültürel miras potansiyelinin ön plana çıkarılması, kültürel rotalara dahil edilmesi değer kazanmasına neden olacaktır. Bu çalışmanın temel amacı da Cenevizlilerin kültürel rota olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktır ve kültürel mirasın sürdürülebilirliği açısından önemini vurgulamaktır. Ceneviz temalı kültür rotalarının bölge kalkınmasına katkısını göstermek amacıyla çeşitli öneriler sunulacaktır.

2. BATI ANADOLU KIYILARINDA CENEVİZLİLER

Cenevizliler, Venedikliler, Pisalılar ve Amalfililer, 19. yüzyılda İtalyan siyasi birliği kuruluncaya dek bölgenin dört büyük denizci şehir devletini oluşturmaktaydı. Bunların yanında

Ancona, Gaeta, Noli ve Ragusa gibi nispeten küçük denizci devletler de yine bulunmaktaydı. Cenevizliler, 11. Yüzyılın başlarında ilk İtalyan Krallığı olan *Regnum Italicum*'dan bir ferman yoluyla ayrılarak bağımsız bir şehir devleti olmuştur. Daha sonra Alp dağlarıyla kuşatılmış dar ve uzun kıyı hattı boyunca uzanan Ligurya bölgesine yayılarak topraklarını büyütmesine karşın kuzeydeki güçlü sınır komşuları Fransa Krallığı ve Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu yüzünden güçlü bir kara devleti olamamıştır. Bölgenin tarımsal faaliyetlere olanak vermeyen kısıtlı ve engebeli coğrafyası yüzünden Cenevizliler için tek kurtuluş denizler olmuş, baştan aşağı ormanlarla kaplı Alpler de kereste deposu olarak buna hammadde sağlamıştır. Tüm bu çetin şartlar sonucu zamanla denizcilik ve gemicilik becerilerini iyice geliştiren Cenova başkentli Ceneviz Cumhuriyeti ticarete de etkin bir konum elde etmiş ve kısa sürede Eski Dünya'nın her köşesine yayılacak bir ticari hegemonya kurmuştur (Sağlam, 2018).

Eski İtalyan denizci şehir devletlerinin ticari sebeplerle Anadolu kıyılarında faaliyet göstermeye başlaması Bizans İmparatorluğu dönemine denk gelmektedir. Örneğin Venedikliler 992'de, Pisalılar ise 1111'de Bizanslılardan önemli ticari imtiyazlar elde etmişlerdir. Cenevizliler ise bu tür bir anlaşma öncesinde dahi, takriben 11. yüzyıl ortalarından beri Konstantinopolis'te ticaret yapmaktaydılar. Resmi bir imtiyaza ancak 1155'te sahip olmuşlar, Konstantinopolis'te bir ticari mahalle kurma hakkını ise ancak 1170'te elde etmişlerdir (Sağlam, 2018).

Venediklilerin başı çektiği 4. Haçlı Seferi (1202-1204) sonucu Marmara Denizi çevresinde Konstantinopolis başkentli Latin İmparatorluğu kurulmuştur. Bu esnada Venediklilerin ezeli rakibi durumundaki Cenevizliler ise başkentten kovulmuşlar ve verimli ticari rotalarından alıkonularak büyük maddi zarara uğramışlardır. Bu süreçte Latin işgalinden kurtulan bölgelerde Bizans ardılı devletler ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri durumundaki İznik İmparatorluğu, Konstantinopolis'i ele geçirip Bizans'ı tekrardan kurmak istemektedir.

Bu doğrultuda İznik İmparatorluğu ile Cenevizliler arasında Nimfaion'da (Nif/Kemalpaşa) bir ittifak anlaşması imzalanmış ve 10 Temmuz 1261'de tasdik edilmiştir. Cenevizliler, Konstantinopolis'in geri alınmasına donanmalarıyla katkı sağlama sözü vermiş, buna karşılık İznikliler ise kendilerine oldukça cömert vaatlerde bulunmuşlardır. Bu vaatler, yeniden kurulması planlanan bazı Bizans kıyı kentlerinde özerk ticari koloniler kurma hakkını da kapsamaktaydı. Bu kentlere Smyrna, Ania, Foça, Kassandria, Midilli ve Adramytteion da dahildi.

Anlaşmanın üzerinden yalnızca iki hafta geçmişken İznik güçleri Cenevizlilerin hiçbir yardımı olmadan Konstantinopolis'i aldı ve Latin İmparatorluğu yıkılırken Bizans

İmparatorluğu yeniden kuruldu. Kentin alınmasına herhangi bir askeri katkı verememiş olmalarına karşın Cenevizliler ilgili anlaşmada sözü verildiği üzere mükâfatlandırıldılar. Buna karşın 1262-1264 arası kötü giden Ceneviz-Bizans ilişkileri sonucu Nimfaion Anlaşması'nın yürürlüğe konması sekteye uğradı. 1267'de tekrardan başlayan müzakereler sonucu Cenevizliler Galata'yı elde ederken ilgili anlaşmanın bütünüyle tekrardan kabulü ancak 1272 ve 1275 tarihli iki müzakere sonucu gerçekleşmiştir. Cenevizliler yalnızca anlaşmada mevcut yerleşimlere değil, daha birçok kıyı kentinde daha koloniler kurmuşlardır (Sağlam, 2018).

Harita 1: Batı Anadolu Kıyılarında Ceneviz İzleri

Kaynak: Sağlam, 2018

1275'i takip eden süreçte ilk olarak Ceneviz Cumhuriyeti'ni temsilen soylu Zaccaria ailesi mensupları Foça'da önemli bir Ceneviz kolonisi kurmuş ve bölgedeki şap madenleri işleyerek Avrupa'ya ihraç etmiştir. Zira şap, o yıllarda ilaç ve tekstil sektörleri için temel bir

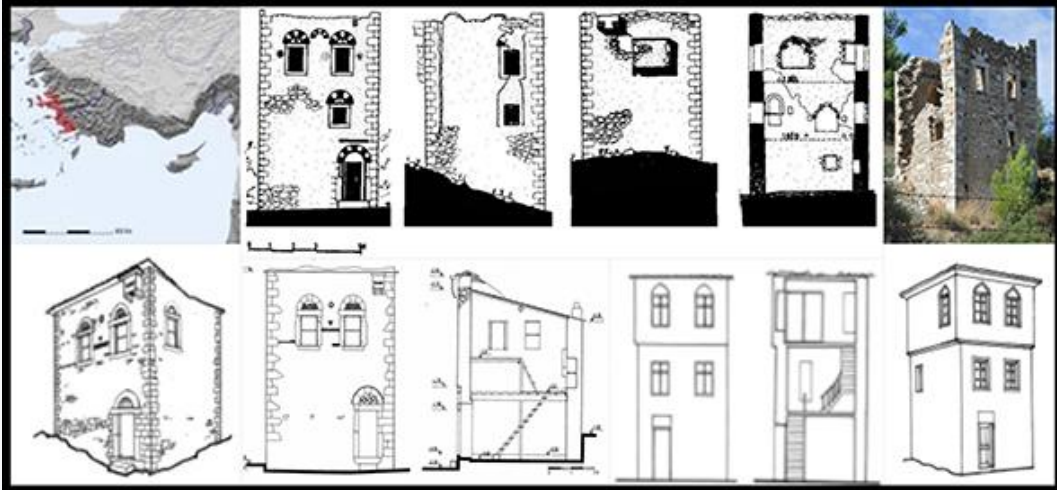
hammaddeydi. Foça'daki mevcut Bizans kalesinde yer almakta olan *Foglia Vecchia* (Eski Foça) adlı bu koloni, Temmuz 1296'da bir Venedik saldırısına uğramış ve çok ciddi zarar görmüştür. Daha sonra Foça Kalesi Zaccarialar tarafından kapsamlı bir şekilde onarılmış ve koloni tekrardan tesis edilmiştir. Foça Kalesi'nin son restorasyonu esnasında daha erken Bizans ve daha geç Osmanlı dönemleri arasındaki Ceneviz onarımları itinayla belirlenerek ortaya çıkartılmış ve ziyaretçilere sunulmuştur (Görsel 1 ve Görsel 2). Zaccarialar yalnızca *Foglia Vecchia* ile yetinmeyip 14. yüzyıl başlarında şap madenlerine daha yakın ve güvenli *Foglia Nuova* (Yenifoça) kolonisini kurmuşlardır. Esasında ilk olarak doğrudan Cenevizliler tarafından kurulmuş bir koloni olan bu kentin kare formlu eski iç kale kent dokusunda hala gözlemlenebilen ızgara planı, bir Ceneviz izi olarak yorumlanmıştır (Görsel 3). Günümüzde kaleden geriye hiçbir iz kalmamıştır (Sağlam, 2018).

Görsel 1: Foça Kalesi'nden Bir Ceneviz Kulesi ve Sur Hattı

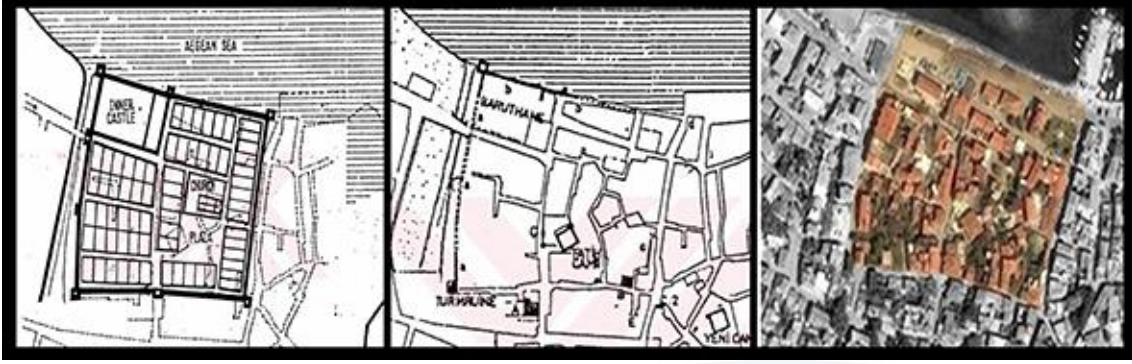
Kaynak: Sağlam, 2018.

Görsel 2: Batı Anadolu'da Tespit Edilmiş Kule Evlerin Bulunduğu Bölge ve Foça'dan Bazı Örnekler

Kaynak: Arel, 1989

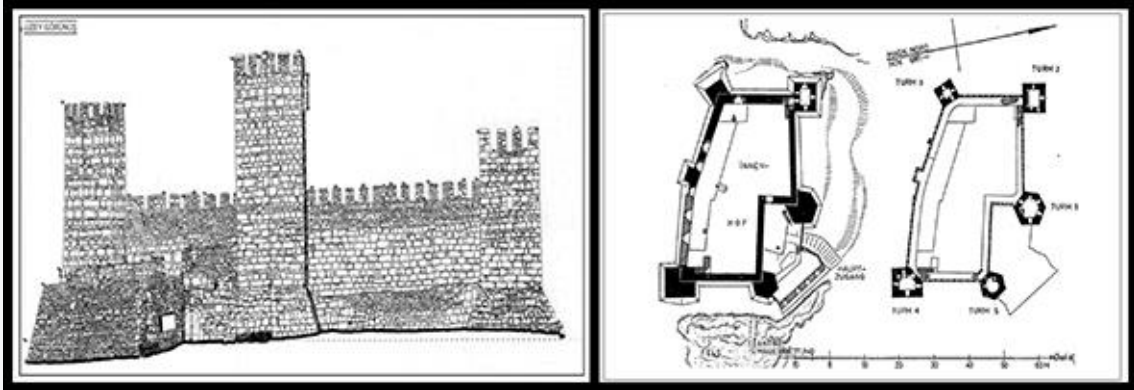
Görsel 3: Yenifoça Tarihi Kent Dokusu'nda Ceneviz İzleri

Kaynak: Müller-Wiener, 1961

Cenevizlilerin istifade ettiği kıyı kaleleri çerçevesinde Çeşme ve Çandarlı da bazı kayda değer araştırmalara ve hipotezlere konu olmuştur. Bu kalelerin Ceneviz kullanımına dair herhangi bir arşiv belgesi bulunmamasına karşın birtakım mimari tespitler sonucu Çandarlı Kalesi'nin (Görsel 4) temel seviyesindeki duvar örgüsü ve ince uzun yapılı dikdörtgen kuleleri ile Çeşme Kalesi'nin (Görsel 5) sağır kemer dizilerine sahip ikiz kuleleri Ceneviz izleri olarak öne sürülmüştür. Özellikle de Çeşme Kalesi'nin hemen karşısındaki Sakız Adası en meşhur Ceneviz kolonilerinden biri durumundaydı. Bu bağlamda Çeşme Kalesi stratejik konumu ile ön plana çıkmaktadır. Ortaçağ boyunca denizciler tarafından kullanılmış ve ekseriyetle İtalyan menşeli portolan haritalarında Çeşme'nin adı *Passaggio* şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Çandarlı ise *Stingan* olarak işaretlenmiştir (Sağlam, 2018).

Görsel 4: Çandarlı Kalesi'nin Plan ve Görünüşü

Kaynak: Müller-Wiener, 1961

Görsel 5: Çeşme Kalesi'nin Ceneviz İnşası Olarak Yorumlanan Burcu

Kaynak: Sağlam, 2018

Cenevizliler, doğrudan Ania'ya (Kadıkalesi) yerleşmek yerine hemen yakınına ve kıyıya yine sıfırdan *Scalanova* (Yeni İskele) kolonisini kurmuşlardır. Bu yerleşim daha sonraki yüzyıllarda günümüz Kuşadası'nı oluşturmuştur. Benzer bir şekilde burada da yine kare formlu eski iç kale bölgesinde bulunan ve birbirini dik kesen iki ana cadde odaklı gelişmiş ızgara kent planı dokusu da bir Ceneviz izi olarak yorumlanmıştır (Görsel 6). Osmanlılar tarafından yoğun onarım görmüş Kuşadası Kalesi'nin ilgili kare formun sınır hattı üzerindeki bazı bölümleri halen mevcuttur. Cenevizliler, *Scalanova* kolonisinden istifade ederken özellikle de iç kesimdeki *Altoluogo* (Selçuk) ile yoğun bir ticari ağ kurmuşlardır. Buralardaki Ceneviz ticari faaliyetlerine dair birçok 13-14. yüzyıl noter belgesi bulunmaktadır. Benzer bir şekilde Cenevizli tüccarların Çanakkale Geyikli İskelesi'ni (*Scorpiata*) de şap ticareti kapsamında mal yükleme ve boşaltma için kullandıkları bilinmektedir (Sağlam, 2018).

Görsel 6: Kuşadası Tarihi Kent Dokusu'nda Ceneviz İzleri

Kaynak: Müller-Wiener, 1961

Bir diğer kayda değer Ceneviz kolonisi ise İzmir’de kurulmuştur. Aslı Cenova Devlet Arřivi’nde bulunan Mart 1304 tarihli bir anlaşmada bu koloninin esasları belirlenmiştir. Bu bağlamda Cenevizlilerin özerk Smyrna kolonisi müstakil bir kilise, pazaryeri, et pazarı, ticari lonca, hamam ve benzeri donatılara sahip olabilecekti. Anadolu genelinden temin edilen mallar Cenevizli tüccarlar tarafından Smyrna yoluyla ihraç edilmiş, ilerleyen dönemlerde kent Türk egemenliğine girmesine karşın Cenevizli tüccarlar nüfuzlarını sürdürmüşlerdir. Bu kıyı kolonisine ev sahipliği yapmış olması kuvvetle muhtemel Liman / Ok Kalesi (eski adıyla San Pietro Kalesi) önce eski limanın dolması sebebiyle işlevsiz kalmış, 19. yüzyılda ise yıkılmıştır. Geriye eski sur hattının üçgen güzergahı dışında hiçbir iz kalmamıştır. Buna rağmen İzmir kozmopolit bir ticaret kenti yapısını korumuştur (Sağlam, 2018).

Adramytteion’daki Ceneviz faaliyetlerine ilişkin noter belgeleri 13. yüzyılın sonundan itibaren mevcuttur. Nimfaion Anlaşmasına göre Cenevizliler burada da yine Smyrna’daki gibi sivil ve ticari yapılara sahip olacaklardı. Bunun yanında yine aynı anlaşma Adramytteion’da halihazırda mevcut bir ticari depo alanının Cenevizlilere kalıcı tahsisinden söz etmektedir. 2012’de bu kentin bulunduğu Burhaniye / Ören’de başlatılan kazı çalışmaları sonucu antik limanın yakınlarında ve oldukça merkezi bir noktada bir Geç Bizans dönemi depo yapısı keşfedilmiştir (Görsel 7). Arkeolojik bulgulardan hareketle ilgili yapı 13-14. yüzyıllara değin yoğun kullanım görmüştür. Bu dönemdeki Türk akınları sebebiyle kentteki izole Bizans otoritesinin tamamen sembolik olduğunu söylemek mümkündür. Buradan hareketle ilgili depo alanının son kullanıcıları Cenevizli tüccarlar olmalıdır (Sağlam, 2018).

Görsel 7: Adramytteion'da Keşfedilen Muhtemel Ceneviz Deposu

Kaynak: KEAM, Kuzey Ege Arkeoloji Uygulama ve Araştırma Merkezi

Coğrafi ve mimari veriler doğrultusunda Midilli ve Adramytteion'daki Ceneviz kolonilerine hizmet etmek amacıyla Zaccarialar döneminde inşa edilmiş olmaları kuvvetle muhtemel iki adet masif gözetleme kulesi Ayvalık Büyük Maden (Görsel 8) ile Dikili Corci/Kızkulesi adalarının ikinci en yüksek tepelerine inşa edilmiştir (Görsel 9). Bu adaların portolan haritalarındaki Sant'Anania ve San Zorzo şeklindeki İtalyanca orijinli adları da bu ihtimali desteklemektedir. İlgili tahkimli kuleler yardımıyla Cenevizliler bir zamanlar Edremit Körfezi ve Dikili Körfezi boyunca sahip oldukları ticari ağlarını denetlemiş ve düşman tehdidine karşı savunmuşlardır. Foça yöresinde tespit edilmiş karakteristik kule evlerin de yine Ceneviz mimari mirasının bir yansıması olabileceği öne sürülmüştür. İddiaya göre bu evler bir korsan saldırısı esnasında yardım gelinceye dek kendilerini ve mallarını savunabilmeleri için bu şekilde inşa edilmiştir. Bu tipolojiye Foça dışında Batı Anadolu kıyıları genelinde de kimi zaman rastlanmaktadır.

Görsel 8: Ayvalık Büyük Maden Adası Kulesi

Kaynak: KEAM, Kuzey Ege Arkeoloji Uygulama ve Araştırma Merkezi

Görsel 9: Dikili Corci Adası Kulesi

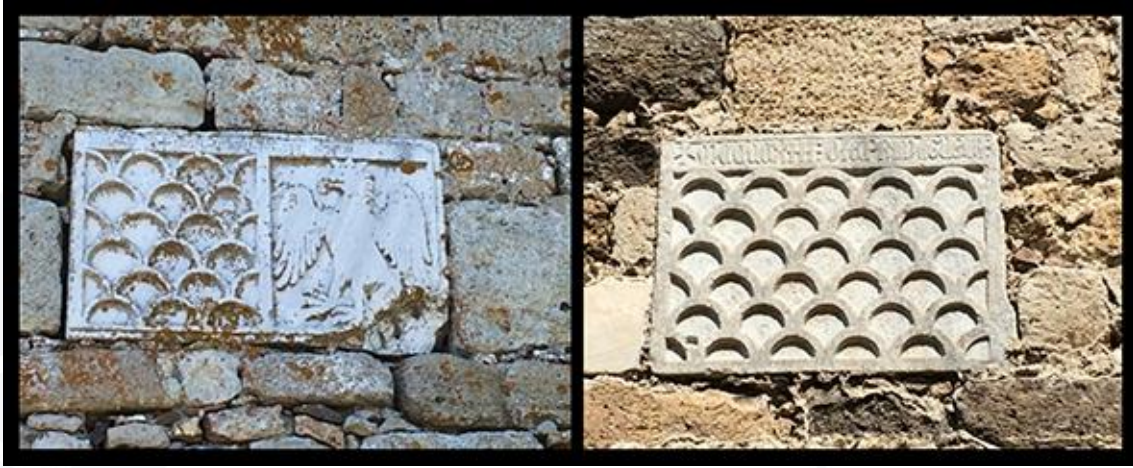

Kaynak: Denizkoy-Dikili.tr,gg

Ceneviz Cumhuriyeti'nin koloni faaliyetlerinden bağımsız olarak soylu bir Ceneviz ailesi olan Gattilusio hanedanı da Ege kıyılarında önemli izler bırakmıştır. 14. yüzyıl ortasında Paleologos ve Kantakuzenos mensupları arasında vuku bulmuş bir Bizans iç savaşı esnasında taraflardan galip gelecek Paleologosları destekleyen ve askeri birlik sağlayan Gattilusio ailesi, netice olarak Midilli ve Enez ile ödüllendirilmiş ve burada iki adet hanedan lordluğu kurmuştur. Esasında bir Erken Bizans kalesi olan ve lordluklardan birinin merkezi durumundaki Enez'de belgelenmiş 5 adet armalı sur levhası, hem kentte hem de kaledeki önemli Gattilusio inşalarını

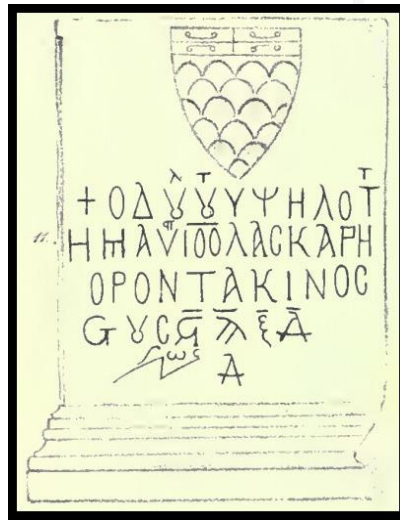
ve onarımlarını ortaya koymaktadır. Bu levhalardan ikisi hala kalenin üzerindedir (Görsel 10). Kuzey Ege'deki Gattilusio dönemine tanıklık etmiş bir diğer yapı Gökçeada'daki Kaleköy / Kastro Kalesi'dir (Görsel 11). Buradaki kısa Gattilusio döneminde mevcut Bizans kalesi küçük bir onarım görmüştür. 15. yüzyıl ortasında Osmanlılar tarafından sonlandırılıncaya dek özellikle de Kuzey Ege bölgesindeki adalara yayılarak birtakım imar faaliyetlerinde bulunmuş Enez ve Midilli'deki Gattilusio lordlukları, doğal olarak Ceneviz Cumhuriyeti kolonileri ile her daim iyi ticari ve diplomatik ilişkiler içerisinde olmuştur. Bu bağlamda esasen bir Ceneviz kolonisi olan Foça valiliğini Gattilusio ailesinden biri yapmış olup Foça'da bulunmuş bir Gattilusio arması da bunu tasdik etmektedir.

Görsel 10: Enez Kalesi'nden Gattilusio Armalı Sur Yazıtları

Kaynak: Sağlam, 2018

Görsel 11: Gökçeada Kaleköy / Kastro Kalesi'nde Bulunmuş Gattilusio Armalı Tamir Kitabesi

Kaynak: Conze, 1860

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

İşgalci bir devlet anlayışı yerine tamamen ticaret öncelikli bir strateji yürüten Cenevizliler, görüldüğü üzere bazı kentlerde yalnızca ticaret yapmışlar, bazı yerlerde ise mevcut Bizans kalelerini onarmak suretiyle imar faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Kimi zamansa sıfırdan koloniler kurmuşlar ve surlarla çevrili bir koloniden yalnızca tek bir kuleye değin çeşitli tipte müstahkem mevkiiler inşa etmişlerdir. Bunun yanında Gattilusio ailesi de benzer faaliyetler göstermiş ve hüküm sürdükleri lordlukları döneminde bölgeye zengin mimari ve epigrafik miras bırakmıştır. Sonuç olarak Batı Anadolu kıyılarındaki birçok kent farklı düzeyde Ceneviz izlerine sahip olup bu izleri halen gözlemlemek mümkündür. Bunlardan Kuşadası ve Yenifoça, birbirlerini dik kesen iki ana cadde ekseninde gelişmiş kare formulu ve ızgara planlı yapıları ile Ceneviz dönemini kentsel ölçekte yansıtmaktadır. Bunun yanında Foça, Enez ve Gökçeada'daki mevcut Bizans kaleleri Cenevizliler tarafından belgelenebilir ve gözlenebilir düzeyde değişiklik geçirmiştir. Tarihi ve mimari verilerden hareketle Ayvalık Büyük Maden ve Dikili Corci adalarındaki kulelerin bütünüyle Ceneviz inşası olduğunu söylemek mümkündür. Yine Çandarlı ve Çeşme kalelerinin de Cenevizlilerden kalmış olması muhtemel kısımları ortaya konmuştur. Her iki kale de Osmanlılar tarafından kapsamlı onarım görmüştür ve muhtemel Ceneviz kısımları zamanla geri planda kalmıştır. Foça Kalesi'nin Osmanlı döneminde geçirdiği onarımlar da bu çerçevede ele alınabilir. Adramytteion'da tespit edilmiş Ceneviz izi bir savunma yapısından ziyade ticari bir kimliğe sahiptir. Foça yöresindeki kule evler ise Ceneviz izleri taşıması muhtemel sivil mimarlık örnekleridir. İzmir, Selçuk, Geyikli İskelesi gibi diğer yerlerde ise Cenevizlilerden geriye hiçbir iz kalmamasına karşın tarihi belgeler buralardaki ticari faaliyetlere ilişkin somut bilgiler vermektedir.

2013 yılında Ege kıyılarından Foça ve Çandarlı kaleleri UNESCO Dünya Miras Geçici Listesi'ne Türkiye'nin farklı bölgelerindeki bazı diğer kalelerle birlikte dahil edilmiştir. Ancak kayda değer Ceneviz izleri taşıyan diğer müstahkem mevkiilerden Ayvalık Büyük Maden Adası kulesi, Dikili Corci Adası kulesi, Çeşme Kalesi ve de Enez Kalesi bu kapsamda ele alınmamıştır. Bu çalışmanın ana konusu olan ve geliştirilebilecek Ceneviz temalı bir kültür rotası ile tüm bu yerleşimler tek bir çatı altında turizm ürünü olarak tanıtılmalı ve pazarlanmalıdır. Turizmde Cenevizlilere ait kaynaklar, iyi planlanmalı ve bu kaynaklar uygulamalarla turizme kazandırılmalıdır. Cenevizlilere ait kültür rotası, nitelikli bir turizm türü olarak yaygınlaştırılmalıdır. Alternatif kültür rotası olarak sunulan Ceneviz izleri, sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda yürütülmeli ve bölge ekonomisine katkısı artırılmalıdır.

KAYNAKÇA

Arel, Ayda, 'Foça Bağ Evleri ve Kule-Ev Geleneęi', *VII. Araştırma Sonuğları Toplantısı*, T.C. Kùltür Bakanlığı Anıtlar ve Mùzeler Genel Mùdùrlùęù, Ankara, 18-23 Mayıs 1989, pp. 43-72.

Conze, Alexander, *Reise Auf Den Inseln Des Thrakischen Meeres*, Carl Rùmpler, Hannover, 1860.

<https://denizkoy-dikili.tr.gg/>, Eriřim Tarihi: 01 Ekim 2019.

Lanfant, Marie Franęoise, 'International Tourism, Internationalisation and The Challenge to Identity'. In Lanfant, M.F., Allcock, J.B. & Brunner, E.M. (eds.), *International Tourism: Identity and Change*, London: Sage, 1995, pp.24-43.

Oakes, T.S., 'The Cultural Space of Modernity: Ethnic Tourism and Place Identity in China', *Society and Space*, 1993, Vol.11, pp.47-66.

Ooi, Can Seng, 'Identities, Museums, and Tourism in Singapore: Think Regionally, Act Locally', *Indonesia and the Malay World*, 2003, Vol.31, No. 89, pp.80-90.

Macdonald, Roberta & Joliffe, Lee, 'Cultural Rural Tourism Evidence from Canada', *Annals of Tourism Research*, 2003, Vol.30, No.2, pp.307-322

McKercher, Bob & Du Cros, Hilary, *Cultural Tourism: The Partnership between Tourism and Cultural Heritage Management*, The Howard Hospitality Press, New York, 2002.

McKercher, Bob, Ho, Pamela S.Y. & Du Cros, Hilary, 'Attributes of Popular Cultural Attractions in Hong Kong', *Annals of Tourism Research*, 2004, Vol.31, No. 2, pp. 393-407.

Mùller-Wiener, Wolfgang, *Mittelalterliche Befestigungen Im Sùdlichen Jonien*, Istanbulur Mitteilungen, Deutsches Archäologisches Institut Abteilung, Istanbul, 1961, No.11, pp. 5-112.

Sağlam, Hasan Sercan, *Urban Palimpsest at Galata & An Architectural Inventory Study for the Genoese Colonial Possessions in Asia Minor*, Politecnico di Milano, Mimari Mirasın Korunması Doktora Programı, Basılmamış Doktora Tezi, Milano, 2018.